

MARIK SÁNDOR

„Értékek nyomában az örökérvényűt keresem...”

Beszélgetés Sipos Lászlóval a műemlékvédelemről,
freskókutatásairól, fotózásairól

Sipos László

Dr. Sipos László jogászként ismert személyiség Nyíregyházán és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében csakúgy, mint a hazai jogi tudományos közéletben: a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagja, megválasztották az Állam- és Jogtudományi Bizottságba is. Neve elkötelezett környezetvédőként is ismertté vált. Szenvédelyes utazó és fotós. 111 országban járt már, fényképekkel illusztrált élménybeszámolóit idősek és fiatalok szívesen hallgatják. Könyvei, fotóalbumai jelentős példányszámban találnak gazdára. Amikor interjúra kértük, mégsem ezekről kérdeztük, hanem szerteágazó műemlékvédő tevékenységéről, amelyet az tesz időszzerűvé, hogy a hivatalos magyar műemlékvédelem most 150 éves. Beszélgetésünket három

fő téma köré csoportosítottuk: a műemlékek védelme, a freskókutatás és a műemlékfotózás.

– Számon tartja-e, hogy mióta része az életének örökségünk védelme, kutatása, dokumentálása, hiszen tanult szakmája-hivatása, a jog is megannyi szépséget, feltárási, megörökítési lehetőséget kínál?

– Gyermekkorom nagy adománya, hogy Nyíregyházán, az 5. számú általános iskolában Németh Lászlóné Michna Éva festő és grafikus volt a rajz- és művészettörténet-tanárom, aki nem általános iskolai színvonalon, hanem jóval igényesebben tanította nekünk a műalkotások elemzését. Az ő vezetésével nagyon kreatív szakkörökön vettünk részt. Összetettségükben vizsgáltuk a művészeti stílusokat. Soha nem felejttem el, ahogy hatodikos koromban a rokokó stílussal ismerkedve Antoine Watteau *Kirándulás Cythera szigetére* című alkotását elemeztük. Rajzversenyeken indított, kiállítá-sokra küldött. Batikoltunk is, és keceli gyerekek mellett nyertünk indiai pályázaton. Az akkortájt kapott könyvutalványokból alapozódott meg a művészettörténeti könyv-

gyűjteményem. Szegedi egyetemistaként döbbsentem rá, mennyire gazdag középkori műemlékekben, freskós templomokban a mi vármegyénk. Visszatérve Nyíregyházára, a nyolcvanas évek végén kezdtem célzatosan látogatni és fényképezni műemlékeinket. Sok kaland, érdekes találkozás adódott ezeken a túrákon. Jogászként ebben az időben a civil szervezetek tevékenységével foglalkoztam. Ennek során külön figyelmet fordítottam a műemlékvédőkre, s mivel több időt töltöttem ilyen környezetben, jobbak, lényegre törőbbek lettek fotóim. Erre figyelhetek fel a műemlékes szakemberek, akik akkortájt publikált tanulmányaimhoz több felvételt kértek. Bőséges válogatást tudtam adni, a fényképek pedig kezdtek önálló életet élni, egy idő után pedig kiállításokon is szerepeltek.

– *Ha a műemlékek védelme kerül szóba, vármegyénkben általában templomokra, újabban kúriákra, kastélyokra gondolunk. Pedig lehet sok más is. Ön milyen szempontok szerint csoportosít?*

– Sok lehetőség és sokféle szempont van. Az említetteken kívül megkülönböztetnék például néprajzi jellegű, régészeti, ipartörténeti, történelmi műemlékeket és emlékhelyeket. Egy-egy település szerkezete is lehet műemléki jelentőségű. Az utóbbi évek változása, hogy a műemlékeket egyre inkább a környezetükkel együtt kezelik, a tájképi közegre is nagyobb figyelmet fordítanak. Vármegyénkben a legnagyobb arányt a szakrális műemlékek képviselik, de érdemes a világi építészetre is odafigyelni: kastélyokra, kúriákra, néprajzi értékű régi lakóházakra. Sajnos előfordul, hogy a felújított műemlék sorsára marad, pusztulni kezd, így a feltárássra, rendbetételre fordított munka kárba vész. Esetenként az is gond, hogy a tulajdonosa, használója „átlagos” épületként tekint rá, változtatás esetén nem kéri szakemberek tanácsát. Láttam már Árpád-kori templombelsőt lamبériával burkolva, vagy egy középkori épület arányait oda nem illő műanyag előtetővel megbontva. Az 1900-as évek második felében még rosszabb helyzetbe kerültek a hajdani kastélyok, udvarházak, amelyek állapofolyamatosan romlott, vagy más funkciót erőltetve rájuk jellegüket veszítették. A szép kúriák némelyikét átszabták, falait lecsupaszították, díszzeitől megfosztották, irodaként, rosszabb esetben terményraktárként hasznosították. A változás lassan érlelődött, amelynek a város- és faluvédő mozgalom volt az első jelentős társadalmi mozgatóereje. Magam is segítettem őket, sok előadást tartottam helyi és országos rendezvényeiken, többször vezettem szakmai vitákat konferenciáikon. A szélesebb értelemben vett műemlékvédelemnek a rendszerváltozás, majd hazánk uniós tagsága, és annak révén több értékőrző program adott további lendületet. Nagyon fontos, hogy meg kell tartani és értékes örökségként óvni ezeket az ódon épületeket azt követően, hogy a műemlékvé-

Tiszadob: az Andrassy-kastély különleges, legyezőt formáló bukszuslabirintusa

szabbb esetben terményraktárként hasznosították. A változás lassan érlelődött, amelynek a város- és faluvédő mozgalom volt az első jelentős társadalmi mozgatóereje. Magam is segítettem őket, sok előadást tartottam helyi és országos rendezvényeiken, többször vezettem szakmai vitákat konferenciáikon. A szélesebb értelemben vett műemlékvédelemnek a rendszerváltozás, majd hazánk uniós tagsága, és annak révén több értékőrző program adott további lendületet. Nagyon fontos, hogy meg kell tartani és értékes örökségként óvni ezeket az ódon épületeket azt követően, hogy a műemlékvé-

delmi szakemberek befejezték munkájukat. És megadni a tiszteletet azzal, hogy közvetlen környezetük is rendben legyen, hiszen a legjobban megújított kúria vigasztalan látvány elhanyagolt, szemetes portán, két romos ház között.

– *Viszonylag keveset hallunk a kastélyparkokról. Ezek is visszkapják eredeti méltóságukat?*

– Szerencsés esetben igen! Jó példa erre a tiszadobi Andrássy-kastély és környezetének felújítása. Északi homlokzata előtt a hatalmas, nyírt sövénykert-labirintust is szépen helyreállították. Az, hogy keveset hallunk ilyen különleges értékekről, nem véletlen. Ugyanis a jelentős, tervezett, gondozott parkok csak a főúri kastélyok jellemzői. A kisebb kastélyparkok és kúriakertek gyakran estek áldozatul a későbbi funkcióváltásnak, olykor pedig felparcellázásoknak. A vármegyei tapasztalatok azt mutatják, hogy a műemlék-rekonstrukciók tervezésénél figyelnek az épületek környezetére, de a felújítások során jellemzően először az épületeket teszik rendbe, a parkok a végére maradnak. Azt azonban tudni kell, hogy úgynevezett francia- vagy angolparkot létrehozni, felújítani igen költséges és sokáig tart. Érdemes viszont figyelmet fordítani a gazdagabb kúriák kevésbé fényűző, de értékes, szép kertjeire. Vármegyénkben ugyancsak vannak ilyenek. Cégénydányádon a Kende-kúria parkjában nemcsak tiszteletet parancsoló lomblevelű fák és fenyők díszlenek, hanem őshonos virágok. Nagyban négyhektáros park veszi körül a főépületeket, köztük a 2011-re felújított Luby-kúriát, amelynek ékessége az újraálmódott rózsakert. A környéken ritka látványosság a pálmaház, emlékeztetve az egykori tulajdonos botanikai érdeklődésére. Nagyon szépen sikerült Baktalórántházán a Dégenfeld-család egykori lakhelyének felújítása, amely 2015-től Dégenfeld Kastélymúzeumként működik. Az épület az idők során többször került végveszélybe, de parkja szerencsésen élte át a világháborús megpróbáltatásokat. 1945-től tudószanatórium működött benne, közben kastélydíszei és ékítményei elenyésztek, ám szépen rendben tartották parkját, mely a hetvenes évektől hivatalosan természetvédelmi terület.

– *Mi volt előbb az életében, a fényképezés vagy a műemlék-kutatás?*

– Először a fényképezés volt, amely utazásokhoz, túrákhoz kapcsolódott. Csakhogy én úgy kirándultam a szüleimmel, később pedig már önállóan is, hogy előre megnézzem, elolvastam, mit ír a szakirodalom a felkeresni tervezett helyről, az ottani nevezetességekről. Tehát nem csupán az útikönyvekre, útbeszámolókra támaszkodtam, mert azokban sokszor téves információk, esetleg vitatható vélemények is olvashatók. Az érdekelt, hogy a kiszemelt helyszín hogyan jelenik meg a rangos művészettörténeti könyvekben, vagy más, igényes szakmai munkákban. Fényképezés közben nem az idegenforgalmi látványosságokra figyeltem, hanem sokkal inkább a műemléki érdekességekre, sajátosságokra. Géppel a kezemben elsősorban nem arra törekedtem, hogy úgynevezett „szép képek” készüljenek – persze figyeltem erre is –, hanem arra, hogy rejtett titkokat megmutató, mélyebb tartalmú, azaz „igaz” felvételt készítsék. Mindig a mélység, a többbértégű és a többbértelmű vonzott, olykor csak lényegi részletekre összpontosítva. Tehát lehet, hogy egy templombelsőt a szentély felől közelítettem, hiszen az az igazi értéke, nem pedig – mondjuk – a huszadik század elején hozzáragasztott stílustalan torony. Vagy azt a fűrészfogas vakolatmintát akartam bemutatni,

ami az adott templomban unikális, érdekes, nem pedig a homlokzati „nagyotált” fényképeztem. Tudatosan törekedtem a fotóim időtlenségére, hiszen a műemlékek is az idő és az időtlenség sajátos dialektikájának tanúi. Ahogy aztán ezek a képek önállóan kezdtek érvényesülni, műemlékfotóim kiállításokon is közönség elé kerültek.

– *Emlékszik az első ilyen alkalomra?*

– Hogyne, hiszen az elsőik mindig emlékezetesebbek, mint a későbbiek. Még akkor is, ha utóbb kiállításaim tartalmasabbak, összetettebbek, látványosabbak lettek. Az első igazán nagyszabású tárlatom 1988–89-ben Ausztriában nyílt meg, és közép-ázsiai műemlékeket mutatott be. Több helyszínen megismételték, az érdeklődő közönség Bécsben, Badenben, Breitenfurtban láthatta. A lehetőséget Hilda Putschögl asszonynak köszönhettem, aki a Zentralsparkasse (az ottani OTP) gazdasági igazgatója volt az osztrák fővárosban, egyben az egykori Selyemút rajongója. Ő szervezte az üzbevisztáni Khiva és Szamarkand mesés világát és művészettörténeti értékeit közönség elé táró kiállítás-sorozatot, amely számomra sikeres belépőnek bizonyult. Még képeslapok is jelentek meg róla! Hosszabb idő telt el az első magyarországi bemutatkozásig, de utána rendszeressé váltak, sok felkérést kaptam. Érdekes, hogy eleinte ezek is külföldi helyszínekhez kapcsolódtak. Az első hazai kiállításom az *Ósi örömeny templomok* című albumom alapján készült 2010-ben, emléket állítva az 1915–1917 közötti szervezett népi társulatok során szisztematikusan elpusztított másfél millió örömenynek. A kiállítás a fotók szempontjából rendhagyó volt, ugyanis fekete-fehér képeket válogattam, mert koncepcióm szerint így a templomok komorságukkal mintegy elsiratták, meggyászolták az áldozatokat. Szűkebb hazámban is ugyanebben az esztendőben mutatkoztam be a Nyíregyházi Művészeti Hetek keretében megnyitott *Sába földjén* című tárlattal. Ezen nagyméretű jemeni fotográfiáim szerepeltek. Külön fejezetet képvisel Tibet, melynek arany-vörös-mélykék és haragoszöld varázslatos világáról csak színes képekben szólhattam. Nagy öröm volt számomra, hogy a magyar, majd az angol nyelvű albumhoz Makk Károly, a világhírű filmrendező írt ajánlást, amit így zárt: „lehet úgy képekben beszélni, ahogy az Sipos László elmélyült tehetségéből telik...” Ez egy különösen megtisztelő mondat, egy általam különösen tisztelt embertől. Sokat köszönhettem neki!

– *Műemlékeket bemutató könyvei, albumai, kiállításai, előadásai miatt alapozódtak hosszú éveik a külföldi útjain látottakon?*

– Nagyon egyszerű: világra nyitott fiatakként vonzottak az egyetemes művészettörténet tanulmányaimból ismert emlékei. A távoli utazások pedig segítettek abban, hogy a hazai épített örökséget saját értékén kezeljem, felfedezzem benne az egyedit, a sajátost, a különlegest. Így érett meg a helyzet hazai műemlékkel foglalkozó tanulmányok és műemlékfotók készítésére.

– *Erre mikor látta elérkezettnek az időt?*

– Az ezredforduló táján. 1999-ben jelentek meg első tanulmányaim a *Műemlékvédelem*ben és a *Falu Város Régió* folyóiratban, majd a *Szabolcs-szatmár-beregi Szemlé*ben. Nagy megtiszteltetés ért azáltal, hogy a kisszekeresi református templom helyreállításáról írt tanulmányomat felvették az UNI Cultural Heritage listájára, amely itáliai egyetemeken által összeállított, a kulturális örökségről közel száz szócikket tartalmazó

válogatás. A tanulmányt később több nyugati műemlékvédő szervezet és kiadó átvette. Ettől kezdve „számolt velem” a hazai és a nemzetközi műemlékvédelem, sorra kaptam a konferencia-meghívásokat, a publikálási felkéréseket. Külön köszönet illeti atyai jóbarátomat, dr. Németh Pétert, aki többször kért tanulmányokat és könyvrecenziókat a *Szemle* számára. Vármegejárásaim során több éven át kísértem figyelemmel – és örökítettem meg – a történész, régész, építész, művészettörténész, műemlékvédő szakemberek munkájának eredményeit, miközben egyre közelebb kerültem a freskók titkaihoz. Ezek a sokévszázados, gyakran töredékes falfestések nem könnyen „nyílnak meg”, elmélyült tanulmányozás és ismeret kell ahhoz, hogy felfedezzük: mestermunka bontakozik ki a szemünk előtt. Izgalmas volt látni például, ahogy a falakat fedő fehér meszelés alól előtárulnak a motívumrészletek. Korábban külföldi utazásaim során legtöbbször „kész”, sokszor világszerte ismert alkotásokat fotóztam, majd mutattam meg

Lónya: feltárt értékek a nagylónyai református templomban

cikkekben és kiállításokon. És egyszer csak szűkebb pátriámban, a Felső-Tisza vidékén szembesültem a csodával, méghozzá felfedezésük közben.

– *Az újonnan feltárt freskók közül melyeknek a látvány ejtette rabul?*

– Az elsők, amelyek számomra fontosak voltak, a laskodi és a lónyai falfestmények. Laskod református templomának hajójában feltárt freskó azért kiemelkedő jelentőségű, mert tudomásunk szerint a Szent László-legenda legrégebbi fennmaradt ábrázolása. Az erről szóló tanulmányaimat több szakfolyóirat közölte, jóleső érzés, hogy elemzéseimre sokszor hivatkoznak más publikációkban. A lónyai református templom a hozzá tartozó fatoronnyal a beregi táj ékessége. Azért megkülönböztetett jelentőségű, mert a többrétegű feltárásnak köszönhetően különleges értékek váltak láthatóvá; talán joggal mondom,

hogy ez „a Felső-Tisza-vidék Sixtus-kápolnája”. Itt a rendkívül ritka román kori freskócsodák között van a majdnem öt négyzetméteres sárkányölő Szent György, illetve a Köpenyes Mária. Utóbbi a késő középkorban született olyan ábrázolás, amelyen Szűz Mária kitárt karjával köpenye alá fogadja az oltalmat keresőket. A mártírhalált halt szent Julianna ábrázolása szintén unikális. Megjelenik egy színpompás későgótikus falképciklus az apostolokkal, a szent királyokkal, és az egészet nagyon érdekes keretbe vonja a református ornamentális festés, amelyre nem túlzás azt mondani, hogy a reneszánsz kései virága itt, a mi vidékünkön. Ehhez kapcsolódóan külön érdekesség,

hogy alig néhány kilométerre ide, Tarpán maradt fenn az egyik ámulatba ejtő, a Szent György-legendát hihetetlen részletgazdagsággal, elmesélő kedvvel megfestett falkép. Egy igazi későgótikus csoda! Érdemes összevetni a korábbi lónyaival...

– A „Művészettörténeti kuriózumok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori templomainak falképein” címmel több előadást tartott. Emeljen ki e különlegességek közül néhányat!

– Elsőként a mosolygó szenteket említém. A *mosolygó szentek földjén*, ez a címe is az egyik kötetemnek. Ennek története, hogy Reimsben – amely a „Franciaország kulturális és történelmi városa” címet viseli – arra hívják fel a figyelmet, hogy az ott látható angyalé a középkor egyetlen mosolya.

A szentek ugyanis általában komolyak, gondoktól terheltek. Luxembourgi kiküldetésem idején pedig egy dosz-szién szerepelt a reimsi angyal mint az Unió egyik jelképe. Itthonról aztán több fotómat küldtem el, melyeken az látszott, hogy a szentek mifélek sokszor mosolyognak, még sárkányö-Szent György arcán is széles mosoly ragyog, miközben a sárkánnyal küzd. Ami még érdekesebb, hogy a szentként tisztelt vértanút, Juliannát sem bánatos, csüggedt arccal, hanem

Tarpa, a Szent György-legendá falképe a református templomban

decens mosollyal láthatjuk. Különlegességként álljon itt egy másik példa: *Jézustól Szent Lászlóig* című fotóalbumom címlapjára a baktalórántházi római katolikus templomnak azt a ritka falképét választottam, amelyen a gyermek Jézus Mária ölében ülve koronázza és áldja meg az előtte térdeplő Szent László királyunkat, ami szintén unikális ábrázolás. Sorolhatnék más kivételes értékű alkotásokat is, például Nagyar község református templomának passiófreskóit. Ezek közt a *Jézus bevonulása Jeruzsálembe* és az *Utolsó vacsora* hihetetlenül attraktív. Ma is élő színekkel maradt fenn ez a munka, még ha csupán részletekben is: Magyarország reneszánsz festészetében igazi különlegesség. Ráadásul érdemes figyelembe venni, hogy majdnem ugyanabban az évben készült, amikor Leonardo da Vinci híres *Az utolsó vacsora* című, falfestménye Milánóban. Távol áll tőlem, hogy a Felső-Tisza vidékén dolgozó ismeretlen alkotót és a nagy reneszánsz festőzsenit vagy műveiket összevessem, de ötletben sok eredetiséget fedezhetünk fel Magyarban. Például a mester körbe ülteti az apostolokat, akiket „mer” a nézőnek háttal ábrázolni, Júdás pedig alattomos módon, Jézus könyöke alatt nyúl a húsvéti báránnyhoz. Továbbá hátul nem egy sematikus tájkép van a három boltívben, mint Leonardónál, hanem három időkapzsula. Az egyikben Jézus búcsúzik az édesanyjától, a másik egy két fő jelenet, amelyről egyelőre nem tudok többet, a harmadik pedig azt ábrázolja, amikor Jézus Krisztus megmossa tanítványai lábát. Tehát a hátsó három kép mintegy elénk vetíti az utolsó vacsora előtt történeteket. A Tisza túlpartján, Márokpapi református templomában a XV. század első feléből származó freskók láthatók. Az 1999-es restaurálás során felfedezett egyik falképen Jézus olyan menny-

bemenetele szerepel, amely ábrázolás roppant különleges, hasonló legközelebb csak Itáliában maradt fenn. A diadalíven megfestett jelenetben a halott Krisztus stigmákat viselő testét két szárnyas angyal a kereszttel együtt emeli a magasba, viszi föl a Mennországba. Ez azért különleges és ritka ábrázolás, mert valójában a kereszt a Földön maradt. Több templomunkban is látható Szent Ilona, a szent kereszt megtalálója. Legszebb képe Nyíribronyban látható. Ez egy itáliai műveltségű festő remekműve, Ilona lány redőjébe rendezett ruhába burkolt alakja, mennyei mosolya szinte ragyog a giottói kék ég alatt.

– Milyen adatokat gyűjt a freskókról kutatómunkája során? Nehéz hozzájutni a hiteles adatokhoz?

– Elég nehéz, mert kevés olyan freskónk van, amelyet jól földolgoztak, vagy amelynek történetét érdemlegesen, hosszú távon dokumentálták. A legtöbb igazán izgalmas freskónk az elmúlt harminc-negyven évben került napvilágra a református templomok falain, a meszelt rétegek alól. A magyar műemlékvédelem, a művészettörténet nagy nyereségei ezek. Azért érdekesek, mert a Dunától keletre alig maradtak fenn középkori szakrális ábrázolások. Ugyanakkor az is előfordult, hogy egy nagyon jól dokumentált falkép esetében, például Csarodán, a Szent Kozmát és a Szent Damjánt ábrázoló alkotásról kiderült, másról van szó, mint ahogy sokáig gondolták. Igyekeztem kimutatni – és egyre több szakember osztja ezt a véleményt –, hogy nem is az említett két szentről van szó, hanem Szent Istvánról és Szent Imréről. Hiszen miért tartana

Nyíribrony, a református templom
Szent Ilona-falképe

magyar országhalmát kezében két kisázsiai szent, akik már a háromezredes évek legelején mártírhálált szenvedtek, ikertestvérként pedig ugyan miért dús hajú, szakállas idős ember a képen az egyikük, és szőrtelen ifjú a másik, hacsak azért nem, mert az atya-Istvánról és a fiú-Imréről van szó. Egy néhány kilométerrel távolabbi településen, Lónyán jó minőségben maradt a néhány évtizeddel későbbi, de hasonló mintakönyvből származó freskó, ahol Szent István és Szent Imre tartja az országhalmát. Ott egyértelmű, hogy egyikük miért szakállas, a másik pedig szakáll nélküli. Arról pedig nem is beszélve, miért lenne drágaköves királyi palást szegény kisázsiai gyógyító orvos-szenteken. Azzal szintén kevesen foglalkoztak eddig, hogy a Szent Koronán is szerepel Szent Kozma és Szent Damján. Igen ám, de annyira ikerábrázolásként, hogy egyetlen különbség van közöttük: egyik jobbra néz, a másik pedig balra. Tökéletes ikerábrázolás, még a sáljuk fodrozata is azonos.

– Fontosnak tartja, hogy a nyilvánosság előtt gyakran szerepeljen?

– Nagyon fontosnak... Gyakran hívnak, s ha hívnak – és tehetem – megyek: Vajától Pozsonyig, Debrecentől Bécsig. Így hirdethetem, hogy a sokszor indokolatlanul mostohán kezelt Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye a középkori szakrális építészet gazdag tárháza, ősi templomai pedig sokszor rejtenek unikális falképeket. Vetítettképes előadásaim célja bemutatni – vagy inkább csak felvillantani – a művészettörténetileg is értékes és izgalmas templomi falképeket és tisztelegni e páratlan kincset megalkotó, majd ránk hagyó őseink előtt. Az előadások, a kiállítások és a média révén – remélhetően – sokan fedezik fel a műemlékek értékeit, így örökségünk védelme újabb pártolókra, támogatókra számíthat. Szerény eszközeimmel arra is rá tudok világítani, hogy a műemlékek milyen izgalmas titkokat rejtenek; egy-egy középkori templom érdekes úti cél lehet.

– *Említette, hogy a feltárások, rekonstrukciók befejeződése után fontos, hogy hasznosuljon a befektetett munka, pénz. Mit tapasztal a Felső-Tisza-vidék egyházi örökségének feltárása után?*

– Számos olyan projekt indult, melynek célja a szakrális kulturális örökség bemutatása. Ezek örömteli hozadéka, hogy a templomokat korszerű tájékoztató rendszerekkel látták el, térképeket, kiadványokat készítettek, sőt útinformációs eszközökkel is segítik az ide érkezőket. Az interneten is remek információs anyagok váltak elérhetővé. A kulturális örökség feltárása után annak megőrzése, ápolása lesz az igazán nagy feladat, továbbá az, hogy meglehessen nézni azokat. Mert ez számos helyen még nem lehetséges, vagy nehézkes.

– *Most ugyan az egyházi jellegű értékekről van szó, de feltétlenül kell tennünk egy kitérőt, megemlítve, hogy jelentős más nevezetességek tehetik teljesebbé az említett utazásokat, túrákat...*

– Ez így van, ugyanakkor a valláshoz kapcsolódó épített örökség sokáig rejtve maradt kincsei kiemelhetik a térség számos más értékét, ez kölcsönös előny. A teljesség igénye nélkül elég talán említeni a Kölcsey Ferenc, Petőfi Sándor, Móricz Zsigmond vagy Czóbel Minka életéhez, munkásságához kötődő irodalmi emlékeket, a számos ipartörténeti nevezetességet, az érintetlen természet gazdagságát, a messze földön híres gasztronómiát.

– *Folytatva az előző gondolatmenetet, műemlékforói, freskó kutatásai alapján középkori templomok megóvásáról, helyreállításáról beszélünk. Hogyan értékeli ezt a munkát a hazai, nemzetközi örökségvédelem?*

– Szép elismerésekkel. Az Europa Nostra-díj az Európai Unió rangos műemlékvédelmi díja, amelyből immár Szabolcs-Szatmár-Bereg hárommal büszkélkedhet. A

Márokpapi református temploma
a rekonstrukció után

XII. század végén épült gyügyei templom a vármegye egyik legrégebbi református imaháza. Helyreállítása 1997-ben a feltárással kezdődött, a középkori eredetűnek megfelelő felújítása – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyagi támogatásával – hat évig tartott. A sonkádi református templom az 1997-es felújítása után kapta meg a rangos díjat. Szamosújlak XV. században épült gótikus templomának helyreállítását szintén 1997-ben díjazták. Egy másik jelentős elismerés az ICOMOS-díj. A betűszó Műemlékek és Helyszínek Nemzetközi Tanácsát jelöli, amely szakmai civil szervezet, az UNESCO tanácsadója például a világörökségi címek odaítélésének során. 1965-ben Párizsban alapították azzal a céllal, hogy szerzte a nagyvilágban minden lehetséges módon előmozdítsa, segítse a műemlékek és műemlékhelyszínek megőrzését, bemutatását, méltó – fenntartható és fenntartó – használatát. A kezdetektől hasonló célokkal működik a szervezet magyar nemzeti bizottsága. Személy szerint én is sokat köszönhetek a szervezet támogatásának, büszke vagyok rá, hogy 2008-ban meghívott tagjai sorába. Ez elsősorban erkölcsi elismerést jelent, hogy számon tartják, méltányolják a műemlékvédelem érdekében végzett munkámat, ami főképp a dokumentálásban, az ikonográfiai elemzésekben, a többszempontú ismeretterjesztésben és a népszerűsítésben nyilvánul meg. Természetesen értékesek a szervezet révén kapott információk és lehetőségek külföldi konferenciákon történő részvételre. Ott lehettem Athénban, az új Akropolisz-múzeum megnyitásakor: nem akármilyen élmény volt pezsgőspohárral a kezemben az antik csodák közt állni. Hasznos a nemzetközi igazolvány is, hiszen műemlékes közegben a világon bárhol szívesen fogadnak, segítenek – akkor is, ha nem a szervezet hivatalos küldöttjeként vagyok jelen. Így juthattam el olyan ásatásokra, feltárásokra, ahová közönséges turistaként nem lett volna lehetőségem. Például voltam zárt archeológiai zónákban Észak-Afrikában és Közép-Amerikában, még meg sem nyitott múzeumban Dubajban vagy Indonéziában, továbbá leendő világörökségi helyszíneken. A szervezet igazolványa bizonyos védeltséget is adott például Jemenben vagy Szíriában, ahol a híres műemlékek környezetében éppen polgárháborús körülmények voltak. A szervezet ajánlásával ismerhettem meg Khaled al-Asszadot, Palmyra ásatásainak legnagyobb szaktekintélyét, aki a leletmentést mutatta meg a világörökség részét képező – azóta már teljesen elpusztított – romvárosban. Rendkívül lesújtott, hogy 2015-ben az Iszlám Állam nevű terrrorszervezet áldozata lett, miközben a világhírű műkincseket mentette. Egyik előadásomat ezért az ő emlékének szenteltem.

Gacsály, a református templom kaszettás mennyezete 1759-ből.

– Visszatérve itthonra: a magyar szervezet a legjobb műemléki felújításért évente díjakat adományoz. Nehéz kiérdemelni?

– Az ICOMOS-díj rangos elismerés, a műemléki szakma Oscar-díjának is nevezik, évente mindössze hármat adományoznak. A díjat először 2019-ben ítélték oda vármegyénkben lévő műemlék helyreállításáért: a XIV. és részben a XVI. században épült gacsályi református templom szebb lett, mint korábban bármikor. Külön értéknek tartom, hogy egyes feltárt részleteket kis kőtárban mutatnak be, az egész olyan esztétikai és oktatásmódszertani egységet képvisel, amely példaértékű.

– *A tavalyi második ICOMOS-díj némileg meglepetés, hiszen egy kevésbé ismert máriapócsi műemléket emelt a nyilvánosságba. Mi indokolta ezt az elismerést?*

– Valóban, ha Máriapócsról van szó, általában mindenki a széles körben ismert barokk görögkatolikus kegytemplomra gondol. A szomszédságában álló középkori eredetű kis katolikus plébániatemplom jelentéktelen külsőjével a közelmúltig nemigen vonta magára a figyelmet. Értékes múltjára csak a támpillérek, a szentély sokszög-záródású alaprajza, és a belsőben egy kis felületen látható, Köpenyes Madonnát ábrázoló falfestés-részlet utalt. A templom eredeti képét az évszázadok során többször változtatták, köztük néhányszor lényegesen, ezért is tartott sokáig, egy évtizedig az eredeti állapot visszaállítása. Ablakokat bontottak ki, a bejárat eredeti helyére került. A templom visszanyerte a középkori külsőt, a vegyes belső összkép kiegyensúlyozódott, ma korhű „ékszerdoboz”. Az ICOMOS azt is kiemelte, hogy a munka során végig alkotó kapcsolat volt a katolikus egyház és a műemlék helyreállításán dolgozó szakemberek között. Tehát a díj 2021-ben is méltó helyre került.

Máriapócs római katolikus temploma a karzatról

– *Nyilván sokszor járt, fényképezett a helyszínen a hosszú ideig tartó feltárások és a kivitelezés során, megismerkedett azokkal a szakemberekkel, akik a díjakkal elismert munkákon dolgoztak. Tudna neveket említeni?*

– Több műemléki és régészeti kutatás a vármegyét jól ismerő, javarészt itt is élő régészek nevéhez fűződik: Németh Péter, Juan-Alberto Cabello, Simon Zoltán, Jakab Attila, akik a gacsályi és a máriapócsi templom feltárását is végezték. Az elsőrangú kivitelezés mindkét helyen a Zombor Csoport szakembereit dicséri, akik Zombor Szabolcs vezetésével mára elismert műemlékes – a legutóbbi vármegyei Prima-gálán díjjal is elismert – építőkké képezték magukat. Mivel a vármegyében számos műemlék rekonstrukciója, helyreállítása történik, rajtuk kívül is sok kiváló szakember érkezett ide hónapokra, akár évekre, hiszen például a Középkori Templomok Útja projekt három ütemben csaknem ötven műemlék felújítását tartalmazta. Többségük elkészült, de a munka még nem ért véget. Később lehet a listát bővíteni, a felújításokat pedig újratekinteni.

– *A műemlékek védelme, a freskókutatás és a műemlékfotózás valójában a hasznos hobbi, ami a munkája mellett ad elfoglaltságot?*

– Inkább szenvedélynek nevezném.

– *Részesült ezért valaha elismerésben, kitüntetésben?*

– A legnagyobb elismerés az, hogy előadásaim, kiállításaim sok érdeklődőt vonzanak, több kiadásban (olykor több nyelven) jelennek meg könyveim, albumaim. Sorra jönnek a felkérések, melyeknek – időm és lehetőségeim szerint – igyekszem eleget tenni, mivel „szent ügyet szolgálok”. Hogy a kérdésre konkrétan is válaszoljak, többször kaptam meg a városvédők elismerő oklevelét, 2008-ban pedig az oktatási és kulturális miniszter – az indokolás szerint a műemlékvédelem ügyét előmozdító publikációs tevékenységért – a „Magyar Műemlékvédelemért – Forster Gyula Emlékérem” kitüntetést adományozott. Az eredetileg szintén jogász Forster Gyula 1887-től hosszabb ideig volt a Műemlékek Országos Bizottságának alelnöke, majd elnöke, számottevő szerepe volt sok hazai műemlék helyreállításában és megmentésében. Kitüntetésem hivatalos méltatása – mint ahogy az internetes szakmai oldalakon olvasható – a műemlékvédelem igazi megszálottjaként említi. 2018 is különösen emlékezetes számomra: a Nyíregyházi Települési Értéktár Bizottság ekkor műemlékvédő és műemlékfotós tevékenységemet a nemzeti értékek közé emelte.

A Forster Gyula-émlékérem

– *Jogi ismereteit tudja kamatoztatni a műemlékvédelem területén?*

– Ha felkérek, szívesen teszem. Legutóbb 2022 júliusában ért célba egy idevágó példa: a szabolcsi földvár és templom műemlékegyüttesét Nemzeti Történelmi Emlékhellyé nyilvánították; ennek előkészítésében részt vettem. Szabolcs község polgármesterének felkérésére korábbi kutatásaim és könyvem alapján én készítettem az előterjesztéshez szükséges jogtörténeti tanulmányt. Továbbá Szent László-napján ünnepi beszédet tarthattam Szabolcs történelmi templomában, mely megtisztelően szép élményem maradt. A műemlék ügye és a jogtörténet ezekben az esetekben látványosan összekapcsolódott. Mint ismert, a történelmi emlékhelyi minősítés elsődleges indoka az, hogy I. (Szent) László király 1092. május 20-án Szabolcsban zsinatot tartott, s itt fogadták el „első törvénykönyvét”. Megjegyzem: ez az egyetlen olyan magyarországi zsinat, amelynek helyszíne a mai napig áll. Érdemes szólni arról, hogy vajon miért éppen Szabolcsra esett a választás. Már maga a vármegye is a legnagyobbak közül való, a település kereskedelmi utak találkozásánál fekszik, tehát viszonylag jól megközelíthető helyen volt; kiépített földvárral, templommal rendelkezett. Vizsgálataim természetesen alapvetően arra irányultak, hogy Szent László királyunk tevékenysége, törvényeinek sora hogyan ágyazódott be a magyar jogalkotáshoz. Ez a törvénykönyv szisztematikus, többszempontú elemzésével valósult meg. Sajátos „jogalkotási termékről” van

szó, mert a zsinaton – meggyőződésem szerint – úgy kerültek sorra a témák, ahogy a résztvevőknek eszébe jutottak, vagy szót kaptak. A döntéseket azonnal rögzítették. Ezt bizonyítja, hogy számos téma többször került szóba, például a papi tized szedése szétszórva, tucatnyi helyen szerepel. A papi házasság szabályozásáról, ami akkor sürgős megoldást igénylő kérdés volt a lateráni zsinat döntése után, szintén több helyen olvashatunk. Ezeket összefoglaltam, témák szerint csoportosítottam. Külön elemeztem a szankciórendszert, mert olyan büntetéseket is alkalmaztak, amelyeket ma már elég nehéz értelmezni. Például a törvénykönyv egy ökörrrel rendelte büntetni azt, ha valaki régi szokás szerint források, kutak, kövek, fák mellett áldozatot mutat be. Ebből kitűnik, hogy a kereszténység felvétele után csaknem egy évszázaddal még élt az ősi vallási hagyomány, mely szerint a természet kiemelkedő tárgyainak hitbéli szerepet is tulajdonítottak. Tanulságos volt rámutatni: forrásértékű, ahogy a törvénykönyvben talán a magyar ősi hitvilág első, tételes megfogalmazásai szerepelnek.

– *Szélesebb körben is ismertek lettek a törvénykönyvhöz kapcsolódó kutatásának eredményei?*

– Igen, elsősorban kiadványok révén. Már 2021 tavaszán megjelent az Örökségünk Könyvkiadónál a 84 oldal terjedelmű kötetem, melynek címe: *Szabolcs városában szent zsinat tartatott – I. László király 1092-es törvénykönyve*. Folyóiratokban is napvilágot látott a témáról szóló összefoglaló tanulmányom, és kiadás előtt áll egy új, reprezentatív kötet. Hasonló címmel online előadást tartottam, amelyről a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár 35 perces összefoglalót tett közzé a YouTube nyilvános videómegosztón. Több interjú készült, melyek szintén megtekinthetők, olvashatók, így, aki érdeklődik a téma iránt, bőséges forrást találhat.

– *Váltunk témát! Milyen fényképezőgépet használt először, és melyet most? A színes albumokhoz igencsak jó minőségű képekre van szükség...*

– Az első gép, amellyel fényképeztem, egy Zorkij 4-es volt, édesapám bocsátotta rendelkezésemre. Jó kamera volt...

– *...amely a híres Leicán alapul, néha ma is ki lehet fogni egy-egy eladó darabot belőle. 1956-ban kezdték gyártani, harminc év alatt másfél-kétmillió készült belőle. Az első olyan szovjet fényképezőgép volt, amelyet Nyugat-Európába is exportáltak.*

– Elvileg tehát egy diáknak akár a luxust is jelenthette, de a súlya rettenetes volt! A technika azonban e téren viharos gyorsasággal fejlődött, a digitális képrögzítés pedig gyökeres változást hozott. A hetvenes-nyolcvanas évektől számos új, többet tudó gépet, kamerát, majd filmfelvevőt is vettem, de sokáig szívesen fényképeztem filmre.

– *Hogyan képes rendet tartani több ezer, talán több tízezer kép között? Mennyi idő alatt tud megtalálni egy keresett fotót?*

– Ha kezdettől fogva archiválunk, akkor nem bonyolult dolog ez, csak következetesnek kell lenni. Én eleinte papírképeket készítettem, és azokat számozott, feliratozott borítékok ezreibe rendszerezem a filmekkel együtt. Tartozik hozzá tartalomjegyzék a legfontosabb adatokkal: a boríték számával, a témával, és elkészítésének idejével. Ha előadáshoz, kiállításához, tanulmányhoz szükség van illusztrációra, a tartalomjegyzékben keresem meg, előveszem a borítékot és digitalizálom vagy elkészítem a nagyítást, az eredetit pedig teszem vissza a helyére. Az elektronikusan készült vagy feldolgo-

zott képeknek ugyanígy megvan a rendszere, tehát mindössze néhány percet töltök a képek keresésével, inkább a megfelelő kiválasztása az időigényes. Mivel gyakran tartok élménybeszámolókat, írok cikkeket, tanulmányokat, kialakult ennek gyakorlata.

– *Műemlékfotósként szerzett ismertséget, de az utóbbi tíz évben mind több emberi arcot mutató fényképe is megjelent. Váltani készül?*

– Nem váltásról van szó. Műemlékfotózás közben óhatatlan, hogy emberek is látszanak a felvételeken. Sokszor kifejező, sokat mondó, szavak nélkül sorsokat mutató arcok. Újabban keresek is ilyeneket, „sorsfotóknak” neveztem el ezt a gyűjteményt. Néhány albumban már közzétettem a képek legjavát: *Sorsfotók* (2013, 2014), *Sorsfotók 2* (2014), *Arcok és sorsok* (duplaalbum, 2015) *Gyermek(sors)fotók* (2016). A legkülönbözőbb helyeken készültek a képek, olyan portré- és szociofotók, amelyek az elsődleges látványnál kicsit többet sugallnak. Fekete-fehérek, mint albumaim többsége, mert vallom, hogy ez még inkább kiemeli a fotográfia lényegét, időtlenségét, az arcokon tükröződő sorsok örökérvényűségét. Alkalmanként kis történetekkel egészítem ki a fotókat. Úgy érzem, igazi műfajom az album, amikor úgy tudom a képeket összeválogatni, hogy azok egymásnak feleljenek, ívet alkossanak. Ami viszont soha nem látható a felvételeimen: emberek tragikus helyzetben. Pedig sok ilyet láttam, főként háborúk és katasztrófák sújtotta területeken, de nem vagyok alkalmas ezek megörökítésére, bemutatására – a valóság eme szelétét meghagyom a média számára. Egyébként korábban utazásaim során figyeltem arra, hogy a műemlékek, szép tájak fényképezése közben közelről lehetőleg ne látsszanak emberek. Vagy ha igen, akkor csak a lépték okán. Ugyanis ez két műfaj, nem beszélve a személyiségi jogokról. Most mégis foglalkoztat, hogy – elsősorban az útikönyvek esetében, de a műemléki tárgyúaknál is – hogyan lehetne összehangolni a két területet. Folyamatosan figyelem az olvasók reagálását könyveimre, és úgy tűnik, volna rá igény. Például megmutatni, hogy milyenek azok az emberek, akik egy világszerte híres, ismert műemlék környezetében élnek, elsősorban távoli, egzotikus tájakon. Talán e téren az album lehetne a legjobb megoldás? – még nem tudom...

– *E ponton áttérhetnénk a jövőre: milyen tervek foglalkoztatják?*

– A hosszabb távra tervezett freskó kutatásom, az újonnan feltárt falképek bemutatása véget ért, a *Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképeiről* című kötetem (2021) e témában az utolsó. Természetesen, ha lesznek új feltárások, vagy elhúzódó, megrekedni látszó munkák lendületet kapnak, mint például Kölcseben, alkalomszerűen visszatérek. Az összegyűlt nagy mennyiségű kép, szöveg feldolgozása, rendezése még sok munkát igényel, de már a közeljövőben szeretnék újabb vetített-

Kölcse: a református templom
rekonstrukciója félbemaradt

képes előadásokat tartani a magyarországi föltárásokról, hogy minél több érdeklődővel ismertethessem meg a régi-új kincseket. Ami a távlat: elkezdtem rendezni az ICOMOS-tagság révén a világörökségi helyszíneken tett utazásaim dokumentációját. Ebből egy új, amerikai kötet készül. A szerződés szerint a 2023-as ünnepi könyvhétre jelenne meg, egyelőre *Kanadától a Tűzföldre* a munkacíme, ezzel fejeződne be kontinens-sorozatom. Több könyvem angol nyelvű kiadása is napirenden van, ami szintén időt igényel.

– *A könyvkiadói szakmából sok panasz jelenik meg a médiában: nincs pénz igényes könyvekre, az olvasás háttérbe szorul. Önnek mégis rendszeresen jelennek meg új kötetei, néha évente több is. Elárulná a titkot?*

– Előbb egy bizonyára meglepő „titok”: soha semmilyen műemlék-könyvemre sem kaptam, vagy fogadtam el támogatást. Azt szoktam mondani, hogy a fotós Sipos Lászlónak egyetlen szponzora a jogász Sipos László. Így megőrizhettem függetlenségem, a magam útját járhattam. Mindig a mélység, a többrétegű és a többértelmű vonzott. Könyveimet a legapróbb részletekig magam tervezem. Évek óta korrekt kapcsolatban vagyok az Örökségünk Könyvkiadóval, amely Nyíregyházán működik. Ez jó, mert ismerjük egymást, az ízlésünk és gondolkodásunk is hasonló, bármikor tudunk személyes megbeszélést tartani – nagyon kevés szerzőnek van lehetősége ilyenre. Ezt a közvetlenséget különleges értéknek tartom. A kiadó nem nagy, de hatékony és igényes vállalkozás, mely képes a gyors könyvpiaci reagálásra. Nem indítanak túl nagy példányszámokkal, de ha egy könyv vagy album kelendőnek bizonyul, rövid időn belül itt az újabb kiadás. Esetemben többször volt már harmadik-negyedik, sőt egyszer hatodik kiadás is. Előfordult már, hogy igény szerint több változat készült, például puha- vagy keménykötésű, különböző méretű, sőt bibliofil kiadás. Némelyik könyvem angolul jelent meg, és több angol vagy német nyelvű összefoglalót is tartalmaz. Tehát kiadói titok nincs: mindig új témát kell találni, hogy a mai értékvesztett világunkban az értékek iránti érdeklődést fenn lehessen tartani.

– *Végül arra kérem, fogalmazza meg műemlékvédő és fotós szakmai hitvallását!*

– Igyekszem mindig értékek nyomában járni, hiszen a műemlékek egyetemes értékek, mindannyiunk kincsei. Egy valamikori világáros módszeres lerombolása vagy egy erdélyi templom pusztulása, netán elpusztítása az egész emberiség egyetemes vesztesége. Az értékeinkre, kulturális örökségünkre vigyázni kell, a veszni hagyott műemlékek örök sebhelyként mutatkoznak. Ugyanakkor a titkokat is kutatom, amelyek régen foglalkoztatnak, több könyvem címe ezt tükrözi: *Titkot rejtő műemlékek, Titkot rejtő városok, Titkot rejtő vidékek, Titkot rejtő világörökségek, Titkot rejtő templomok, Titkot rejtő Ázsia*. Végezetül Székelyi Edith vármegyei Prima-díjas festőművész egyik tárlatomon elmondott – majd a *Szabolcs-szatmár-beregi Szemlében* is megjelent – gondolatát idézném, ajándékba kapott „ars poetica” gyanánt: miszerint én az örökérvényűt keresem, találok, s közvetítem...

NÉVJEGY

SIPOS LÁSZLÓ. Született: Nyíregyháza, 1960. június 14. **Tanulmányok:** József Artilla Tudományegyetem Szeged Állam- és Jogtudományi kar, doktori diploma (1978–1983); Debreceni Egyetem Interdiszciplináris Társadalom- és Bölcsészettudományi Doktori Iskola, PhD (2006–2008). **Munkahelyek:** 1985-től ügyészként dolgozik, 1992-től főügyészhelyettes, 2002-től a Debreceni Egyetem docense. **Közélet:** a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának tagja, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság tagja, a Magyar Kodály Társaság tagja, a *Sto Lat* Lengyel-Magyar Baráti Társaság tagja. **Kitüntetései:** Kozma Sándor-díj (az ügyészi szervezet legmagasabb elismerése, 2002), Magyar Műemlékvédelemért, Forster Gyula-díj (2008), Magyar Érdemrend Tisztikeresztje (2015). **Könyvei:** *Zöld Könyv – Környezetvédelmi tanulmányok* (2011), *Titkot rejtő műemlékek* (2011), *Titkot rejtő városok* (2013), *Értékmentő(ben) – Műemlékvédelmi írások* (2015), *Eltűnt idő – Beszélgetések a műemlékvédelemről, fotózásról* (2017), *A mosolygó szentek földjén – Műemlékvédelmi és művészettörténeti tanulmányok a Felső-Tisza-vidékről* (2018), *Titkot rejtő világörökségek* (2020), *Titkot rejtő templomok* (2020), *Szabolcs városában szent zsinat tartatott – Lektorált jogtörténeti szakkönyv* (2021), *Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori faluképeiről* (2021), *Kontinentális kalandozások – Műemlékvédelmi, művészet- és kultúrtörténeti írások Európa országaiból* (2022). **Fotóalbumok:** *Sába földjén* (Jemen, 2010, 2017, 2018), *Ősi örökség templomok* (2010, 2013), *Tibet* (2011, 2012), *Angkor* (2012, 2022), *... és a khmerek* (2012), *In memoriam Palmyra* (hat kiadás 2016–2022), *Jézustól Szent Lászlóig* (2021, 2022).

(A *Névjegy* nem teljes felsorolásokat tartalmaz.)

Gótikus ablakok, Beregdaróc